

Publisert: 30.10.08 Aftenposten

Agenten Knut Rød

PER ANDERS MADSEN

Holocaustmedhjelperen Knut Rød bisto Hjemmefronten under krigen. Men i årene rett etterpå ytet han andre tjenester – han overvåket kommunister. Det kan ha vært en hjelp på veien frem til endelig frikjennelse.

OLAV NJØLSTADS MONUMENTALE biografi over Jens Chr. Hauge er et skattekammer av opplysninger og analyser av sentrale begivenheter i norsk etterkrigshistorie. Nettopp fordi det er så mye å ta av, har det fått liten oppmerksomhet at boken også kaster nytt lys over en sak som var gjenstand for en heftig mediedebatt så sent som i fjor, frikjennelsen av NS-medlem og politiinspektør Knut Rød i to rettsrunder like etter krigen. Rød-saken er kalt et nullpunkt i norsk rettshistorie og rettsoppgjørets merkeligste sak. Rød var politimannen som ledet arrestasjonen av de norske jødene høsten 1942. Like etterpå ble de deportert og drept i Auschwitz. Kort etter frigjøringen ble Rød arrestert og tiltalt for å ha ytt bistand til fienden og for frihetsberøvelse. Han ble frikjent i februar 1946, en dom riksadvokaten anket og som ble opphevet av Høyesterett. Etter ny behandling i lagmannsretten ble Rød endelig frikjent i april 1948.

Utenom.

Norsk historieskriving har gått utenom Knut Rød. Han har ikke fått noen plass i den nasjonale grunnfortellingen om annen verdenskrig. Han passer ikke inn, hverken i et fiende- eller heltebilde. Rød var ingen nasjonalsosialist, ikke engang tyskvennlig. Etter alt å dømme var han en nidkjær byråkrat, ivrig etter å gjøre en profesjonell politijobb. Og – avgjørende for frifinnelsen – han gjorde en innsats for Hjemmefronten ved å fungere som informant fra sin posisjon som avdelingsleder i Statspolitiet. Hvordan kunne Gestapos viktigste Holocaust-medhjelper også være motstandsmann? Og hvordan kunne rettsapparatet konkludere, riktignok med én viktig dissens i den første rettssaken, med at hjelpen til Hjemmefronten veide tyngre enn Røds blytunge medansvar for de norske jødernes skjebne? Det er slike spørsmål Holocaust-senteret ønsker å trengte inn med sitt forskningsprosjekt om Rød-saken, hvor en sentral hypotese er at frifinnelsen av Rød var mulig fordi de norske jødene var utdefinert av det nasjonale fellesskap både før, under og etter krigen. Og det er slike spørsmål som forklarer de skarpe reaksjonene mot høyesterettsdommer Georg Fr. Rieber-Mohn da han så sent som i februar i fjor fremholdt at lagmannsrettens frikjennelse var riktig ut fra de faktiske forhold retten fant bevist i 1948. Som forfatter Espen Sørbye poengterte i Dag og Tid – jusen kan ha vært god nok, og nettopp det er problemet. Både han og forskerne ved Holocaust-senteret prøver å se Rød-saken i et bredt, mentalitetshistorisk perspektiv. Olav Njølstads bidrag er også utenomrettslig, men der stopper likheten.

Overvåket.

I sin Hauge-biografi forskyver Njølstad perspektivet fra det som skjedde under krigen til det som skjedde i årene etterpå. Knut Rød deltok nemlig aktivt i en av de gruppene som drev registrering av kommunister og kommunist sympatisører i privat regi. På det tidspunkt den andre rettssaken mot Rød ble forberedt, ble den militære etterretningsstaben klar over denne virksomheten. Røds gruppe ble nemlig selv infiltrert. E-stabens sjef Wilhelm Evang varslet forsvarsminister Jens Chr. Hauge som igjen varslet justisminister O.C. Gundersen. Njølstad er forsiktig med å trekke bastante konklusjoner. Kildematerialet sier ikke noe om opplysningene gikk videre til påtalemyndigheten eller domstolen. Men det vi vet, og som Njølstads bok bringer nye detaljer om, er at regjeringen med Hauge i spissen var sterkt opptatt av å styrke kommunistovervåkingen og selv få kontroll over virksomheten. Knut Rød kunne bli en nyttig mann, han hadde jo vist seg å være en pålitelig og dyktig informant. Han hadde også vervet sin egen bror som var sekretær i det daværende Kommunikasjonsdirektoratet. Men hvis Hauge og overvåkingstjenesten skulle ha nytte av tjenestene hans, kunne han ikke bli dømt for landssvik og avskjediget fra politiet.

Tretthet.

I 1948 var det norske samfunn for alvor begynt å bli trett av landssviksakene. Kommunisttrusselen, både den ytre og den indre, var langt mer presserende enn krigsoppgjøret. Kuppet i Tsjekkoslovakia i februar 1948 og Einar Gerhardsens berømte Kråkerøy-tale like etterpå definerte hvem som var samfunnsfiendene. Det var ikke lenger dem som hadde samarbeidet med tyskerne under krigen. En av de uløste gåter i Rød-saken er også at tiltalen ble endret i den andre rettsrunden. I 1948 ble han ikke lenger tiltalt for frihetsberøvelse, bare bistand til fienden. Det skulle tilsi at det ble vanskeligere å dømme ham. På den annen side ble tiltalen skjerpet ved at hans deltagelse i planleggingen av deportasjonen av de norske jødene ble tatt med, ikke bare arrestasjonene. Både historikere og jurister har altså fortsatt nok å diskutere, selv om det er enkelt å enes om at samfunnsbildet både hjemme og ute tilsa at det ville være vanskelig å dømme Knut Rød våren 1948 når han først ble frikjent vinteren 1946. Og hvis den nasjonale strateg Jens Chr. Hauge holdt en hånd over ham, så var det ingen ulempe det heller.